

KÉT ÚJ VERSESKÖNYV

NIKLAJ ADÁM: HULLÁMTÖRŐ

Vannak prózairók, akik túl az ötvenen kezdenek el először írni, de a líra együttbotorkálja végig az emberrelévés fázisait a költővel, buktatóit és előrelendítő biztatásait. Az önmagunkra ismerés és tisztázás kényszere a legtöbb fiatal hosszabb-rövidebb ideig rászorítja a vallo-más valamilyen formájára, a költők pedig megtartják a világgal való kapcsolatnak ezt, a másoknál csak átmeneti formáját. A költészet egyéni forrásvidékét épp ezért a legtöbb esetben itt keresheti az irodalomtörténet. A legtrikább, ha valakinek nincs meg ez a költői kamaszkora. Niklai Adám ezek közé tartozik. Nem azért jelent meg csak negyvenegy éves korában első kötete, mert nehezen gyűlt volna össze egy kötetrevaló, vagy kiadásra alkalmatlan versek kísérték volna eddigi útját —, hanem azért, mert első versét már túl az emberélet útjának felén kezdte írni. De ekkor egyszerre kiváló verselőként áll előtűnk, mai formájával, veteksenek már első versei is, közülük a legtöbbet a kötetében is megtaláljuk, és csak az eddigi munkáit figyelemmel kísérő barátok tudják felmutatni a különbséget régibb és új termése között.

Sok egyéni hanyattatás (lásd: *Éveim éneke*) és egy súlyos betegség (lásd: *Lábadozó ciklus*) kényszeríti megszólalásra. A megpróbált férfi megszólalva a harmincévesek irodalmához fordul ihlető példaért: azokhoz, akik túl a kamaszévök lázadó útkeresésén, a borzongások skáláin, a családások buktatóin az életet a maga egészségében nézték, csak megérdemelték, és csak valódi borzalmakra feleltek döbbenettel. Így lesznek társai a biblia, vagy Horatius és Berzsenyi, Babits és Szabó Lőrinc, kortársai közül legközelebb Garait érzi magáéhoz. *De ez a leszűrt, higgadt forma nála nem egy megtett út utáni számvetés, hanem a kezdet, válasz a megszólalást kiszajtoló kényszerre: kompenzáció az öt nyomasztó élményeknek, összetartó erő a széthullás pillanatában.* Az élménynek és formának ez a kétarcúsága e versek tartalmi polarizáltságát is hordozza: egyik véglete a kitalizott, beteg, kallódó ember, a másik az őt körülvevő, épülő, nyüzsgő, céllal teli borsodi táj, mely az ország útjának erővonalait rajzolja elé. Nyomasztó élményeit sohasem általánosítja, sőt minduntalan szabadulni akar tőlük, mint olyanoktól, amelyek elválasztják az embereket egészségés közösségtől. De ezzel idealizál is: az építők társadalmát leegyszerűsítve állítja oda kallódó önmaga romantikus ellenpontjá-

nak. Ezt a képet nemcsak a társadalmi valóság, hanem elsősorban a beteg ki-rekesztettségéből fakadó nosztalgiaja hi-telesíti. (Pl. *Egy téglára, Változatok egy szőlőfürtre, Újmódi fohász*, sőt még a *Pannóniától Borsodig* című is.)

De már ez első megszólalása még egy értékes elemet rejt magában, mely mindinkább aláássa az egyéni kompenzációra épülő klasszicizáló világot: *hasonlatait*. Külön életet élnek a versben, mert az élet jó megfigyelőjét szólaltatják meg. Kezdetben ezek csak egyszerű leírások, de szinte naturális pontosságuk arról árulkodik, hogy az életet jobban ismeri, mint az a vers-egészből, ekkori tematikájából következtethető lenne. Az épülő ipari város, a régi falusi világ, egy-egy tipikus emberi mozdulat, alak mutatja, hogy az életbe viszlépe, levette az egyéni kitérő megszorította szűkösebb verskonstrukciót, milyen ábrázolási lehetőségek felé nyílnak ki Niklai útjai.

Első versei sikerével kezdte ismét önmaga értékét, helyét megtalálni, és ezzel együtt az egyéni sirámokat a vers periferiájára szorítja a mindinkább testesedő hasonlat, hogy végül átvegye az uralmat is a versben. Ez az átállás egy sajátos, kezdetben klasszikus mintából táplálkozó úton, a szatírán (*Alfius ma*) keresztül következik be nála. *Most már nem vágyában keresi az épülő országot, hanem minden egyes jelenség jobb megoldásáért felelősnek érzi magát.* Míg eddig csak az idealizált nagy egészet nézte, most minden kis visszasság vitára ingerli. Két irányban is van vitája. Egyrészt azokkal, akik az őt is bámulatba ejtő eredmények mellett elfelejtkeznek e világ emberi arcúvá formálásáról, életünk lakhatóvá tételéről (*Vezércikk helyett*). Másrészt e kiteljesedő emberi környezet mindenfajta, csak egyéni haszonra figyelő vámszedőjére tör a gúny és szatíra ostorával. És ha ez a törekvése rokonítja is például Ladányi türelmetlen kritikái hangjával, meg kell jelezni, hogy Niklainál ennek első megjelenései jóval előbb, még klasszicizáló megszólalása idején születtek, lírája kibontakozásának belső törvényeit követve.

Mai valóságunk ábrázolásához e kötetben épp a szatirikus Niklai jut legközelebb. Ha lehet is vitakozni egy-egy vágásával, ha úgy érezzük, egyszer-egyszer aránytalanok is a kirohanások, egészében itt találkozzunk az élő, valódi étellel. Sokszor csak a látvány naturális jelenségképeiig jut, de itt, ezzel vetkőzi le a stilizálást, és élénk áll a hasonlatokból

már ismert pontos megfigyelőként (például: *Műhelytanulmány, Gin és bor, Finisz-ciklus*).

Ezzel töri meg a korai korszak feszes, kimért egyensúlyát, így van beteljesedőben *Niklai fordított útja: ő a klasszicizáló egyensúlyozás, vélt szintetizálás után jut el lírája átforrósodásához. Az Éveim énekében még egyszer összefoglalja útját, megtartva belőle a tipikusait, a tanulságot adót, és lehántva az egyedít, a csak őrá (nem a költőre, az emberre esetlegesen) szabottat. Ezzel válik költővé. Ekkor már a verse nemcsak egy nyomorúság vigasza, hanem a közösség megismert problémáival telített állásfoglalás, véleménymondás, izgalmas közéletiség. Ennek izzóan sokrétű kibomlása a *Mérleg hava* című érzelmi és értelmi rapszódia, mely Niklai útja legértékesebb elemeit foglalja össze, levetve a klasszicizáló mesterkélt-ség minden emlékét.*

Ezen az úton Niklai, az ember is magára talált, leküzdvé kisebbségi komplexumait. Közéleti lírájával párhuzamosan bontakozik ki az emberi magatartást újra és újra fogalmazó verseinek láncja (*Prológ, Ónarckép, Pillanatkép, Példád a tél, Hullámtörő*), szerelmeinek vívódásokkal teljes férfias vallomása (*Válás előtt, Másnap reggelig, Tűnődő, Requiem, Valószínűség két tételben*). Ez a magáratalálás nem jelent még nyugalmat, sok problémája még megoldatlan, zakatoló erővel jelentkezik, de gondjai és ezek versbeli kifejezései már mindinkább tülemlkednek az egyediség érdeklenségén, már nemcsak verselése, műves képei miatt figyelünk rá. Célját elérte, helyet talált a ma emberei között, figyelmet és meghallgatást. Sikerült neki az, ami keveseknek: meglett emberként indulva, időt töltött, gyógyulást váró verselgető helyett célt nyert ember és költő lett. (*Szépirodalmi Könyvkiadó 1965.*)

KABDEBŐ LÓRÁNT

ÁGH ISTVÁN: SZABAD-E ÉNEKELNI

Mint annyi nemzedéktársának, a tehetőséges Ágh Istvánnak költői horizontja is a falu és a város pólusai közt feszül. Származása, gyermekora a faluhoz kötik, de jelene a város. „Hűsvétra, karácsonyra, szabadságra” tér haza, mint írja a kötet címadó versében, s a szülőföldtől, az örökölt életformától és sorstól való ilyen értelmű elszakadás határozza meg élményvilágát, első kötetének problematikáját.

A szülőföldhöz, annak tájaihoz, embe-reihez való viszonya bonyolult. Az otthon emléke néha nosztalgiaát kelt benne, versei ilyenkor megtelnek idilli hangulatokkal, mezők, aranyló vetések, vásárok, dísznótorok, falusi virradatok pasztellképeivel. Bármennyire frissek, harmatosak is ezek az idillek, nincs köztük nagy vers – nem is lehet, hisz az élményanyagra, melyekből születtek, ez jellemző:

*Szívem, eszem ennyit őriz,
mert ködbe tűnt az idő is,
csak az emléke világol,
mint réti tűz a homályból.*

„Hűsvétkor, karácsonykor” való hazatérései, ha felületesen is, feltárják előtte a falu mai állapotát. Ilyenkor a többet akarás, a fejlődés viszonylagos lassúsága miatti türelmetlenség keserű indulatot vált ki belőle, hangja megkeményül: „Csizma kellett volna... – lábnymom pocolyavíz tölti föl” – panasolja a kötet első ciklusát lezáró *Utószó*-ban. S mert még a „kerékkötő mező” még ma is „vásárra dob ifjúságot, emészt talen-

tumot”, innen a felkiáltás: „három napra jöttem, ennyi elég”, s a konklúzió: „meglőgni lehet csak, búcsúzni nem”.

Elszakadásából, mely azért nem „meglőségás”, következik a hűség és árulás konfliktusa:

*szégyelltem magam gabonaérés idején
mert a parasztok ünnepélyesebbek
földek felé fordulva hallgatták az érést
a feszes táblák pattogásait*

— olvashatjuk már a kötet egyik bevezető versében (*Gabonaérés idején*). A városnak szentelt versben is (*Kőbánya*) a hűség figyelmeztető szavával jelenik meg a szülőföld látomása:

*Emlékeim, ti kövér hó alatt
csöpp ablakokból pislogó szobák,
nyulas mezők, de rég elhagytalak,
a menny talpáin vágattok tovább...
Ha elfelejtem árvaságtokat,
találhatok-e magamnak hazát?*

Ugyanebből a konfliktusból, az örökölt sors nem vállalása miatti önvádból születik a kérdés, hogy szabad-e énekelni, hogy földiei, a „kétkézi munkások”, megértik-e az ő szavát, hisz „idegen, irigy, gyanakvó, / kinek szíve, vágya más”. A címadó versben többször tér vissza ugyanez a kérdés, a fenti aggodalom mellett egy másik kétségnek is teret engedve: nem semmittevés-e a költészet, fölére a cselekvéssel, a kezek alkotó munkájával: